ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE GROENEBRIEL 1, TE GENT

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 291

Rapport opgemaakt door: Jan Coenaerts

ABO

Derbystraat 51

9051 Gent

november 2016

Dossiernr. 20133.R.01

Projectcode OE: 2016K446

Gent

INHOUD

1 Inleiding 4

2 Gemotiveerd advies 5

3 Programma van maatregelen 10

3.1 Toepassingsgebied ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

3.2 Opties verder vooronderzoek zonder en met ingreep in de bodem 10

3.3 Criteria voor het niet uitvoeren van de voorziene onderzoeksmethoden. **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

3.4 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk . **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

3.5 Risico's ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

4 Bibliografie ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: diepte van verstoring door bestaande gebouw van Blok C (bron: ABO NVt) 6
Figuur 2: overzicht van Blok C voor werfbegeleiding (bron: ABO NV) 6
Figuur 3: diepte van verstoring nieuwbouw blok C (bron: ABO NV)..... 7
Figuur 4: Diepte van verstoring gebouw t, T' en W (bron: ABO NV)..... 8
Figuur 5: Aanduiding zones voor opgraving van gebouw T' en het 'binnenplein' (werfbegeleiding) (bron: ABO NV)..... 10
Figuur 6: overzicht van Blok C voor werfbegeleiding (bron: ABO NV) 11

DEEL 3 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

1 INLEIDING

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande bouw van een deel van het ziekenhuis Sint-Lucas aan de Groenebriel 1 te Gent

Voor deze plannen is een stedenbouwkundige vergunning vereist. Er zal een bodemingreep zijn. Het projectgebied ligt niet volledig in gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt en niet volledig binnen gabarit bestaande lijninfrastructuur. Het ligt niet (gedeeltelijk) in een beschermde archeologische site, maar el in een vastgestelde archeologische zone. De perceeloppervlakte is groter dan 300m2 en de bodemingreep groter dan 100m2. De aanvrager is niet publiekrechtelijk. Het projectgebied ligt (gedeeltelijk) in woon-of recreatiegebied. In het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet moet in dit geval voorafgaand aan een bouwvergunning een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet).

Het onderzoeksgebied ligt in stedelijk gebied met in het verleden een hoge densiteit aan bewoning.

2 GEMOTIVEERD ADVIES

Het doel van het bureauonderzoek is inzicht te verkrijgen over de eventuele aan- of afwezigheid van archeologische erfgoedwaarden in het onderzoeksgebied en een eventuele datering, bewaringsgraad, aard en verspreiding ervan. Op basis van een confrontatie van de resultaten van het bureauonderzoek met de door de opdrachtgever geplande bodemingrepen werd volgend advies opgesteld.

Het advies bepaalt welke specifieke maatregelen moeten worden getroffen. Hierbij wordt rekening gehouden met de volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek, de aanwezigheid en waardering van eventueel aanwezige archeologische sites en het potentieel tot kennisvermeerdering.

2.1 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

2.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

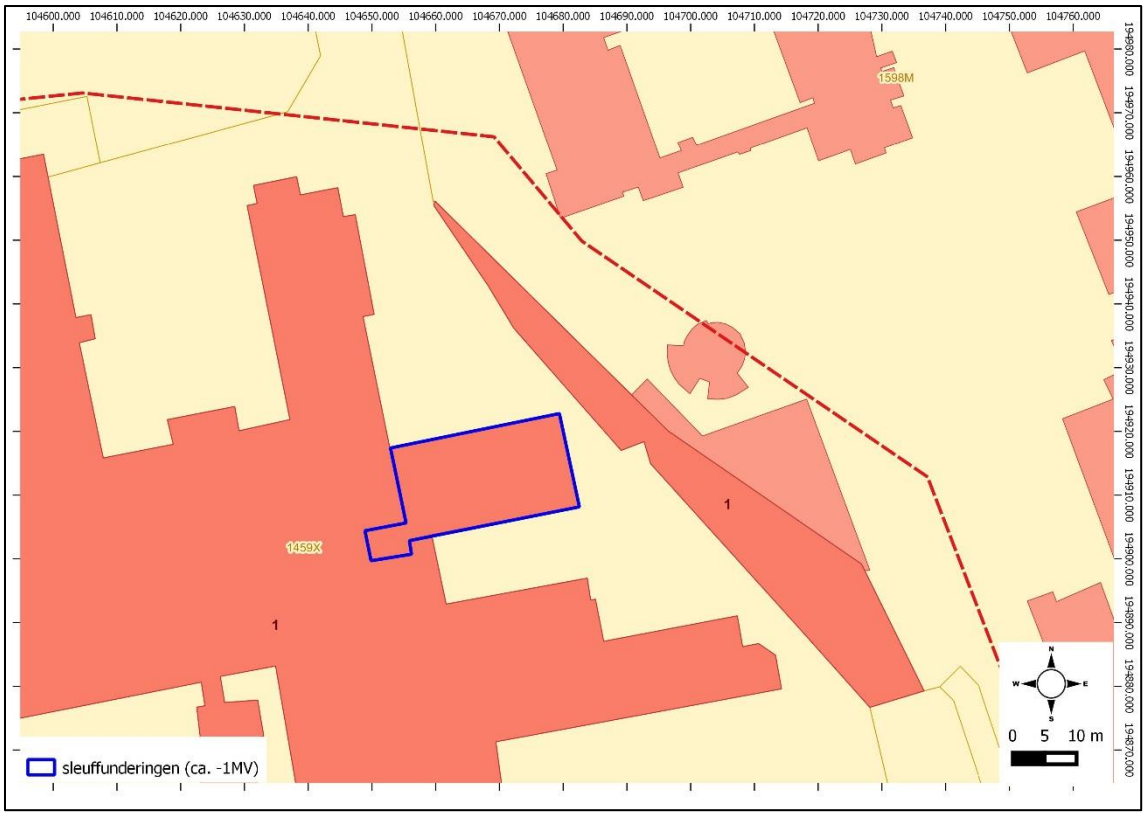
Het potentieel tot kennisvermeerdering bestaat hier voornamelijk uit het aantreffen van structuren uit late middeleeuwen tot recent, aangezien dat het onderzoeksgebied situeert zich binnen de 16de-eeuwse stadsuitbreiding van Gent. Op de locatie bevond zich de voormalige Algemene Kliniek Heilige Familie opgericht in 1678. Archeologisch zijn er duidelijke aanwijzingen voor laat- en postmiddeleeuwse bebouwing langsheen de Sint-Margrietstraat, onmiddellijk ten zuiden van de zone van het huidige blok W en ten oosten van huidige blok T'.

Het is echter de vraag in welke mate sporen, structuren en stratigrafieën zouden worden aangesneden bij eventuele werken en in welke mate deze reeds zijn verstoord door de uitbreidingen van het ziekenhuis vanaf de 2de helft van de 20ste eeuw. Hieronder wordt er per deelproject een afweging gemaakt de impact van de geplande werken in verhouding tot de mogelijk bewaarde resten

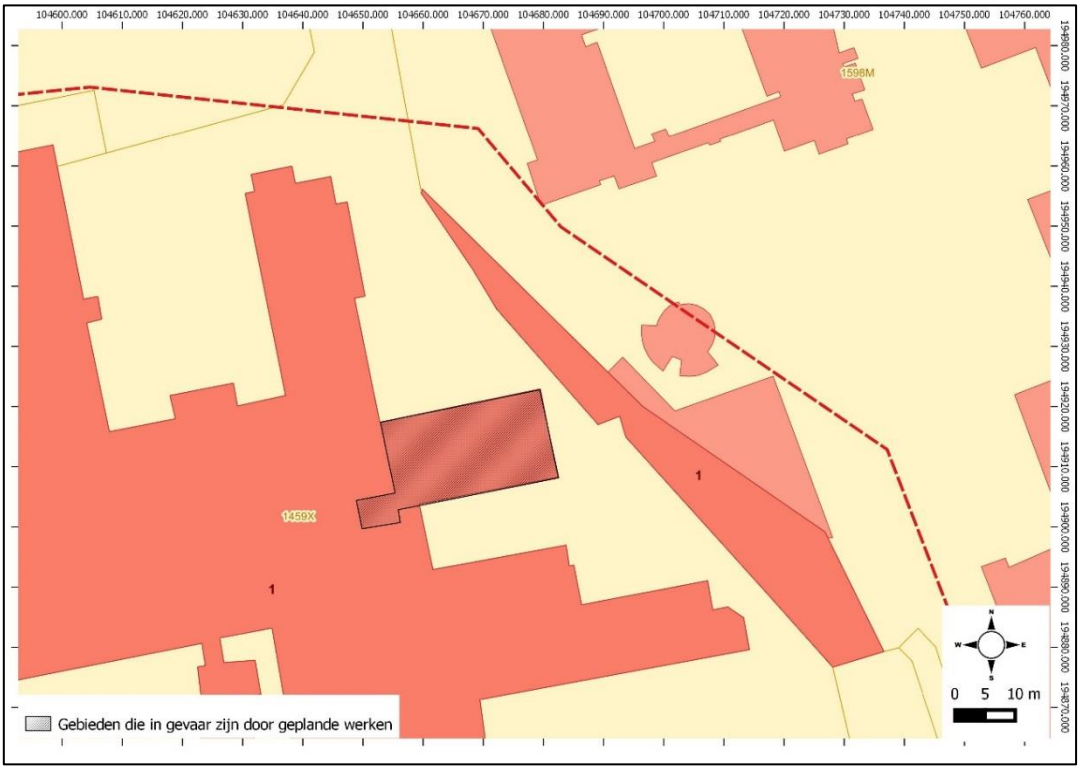
2.2.1 BLOK C

Figuur 34 geeft de bestaande toestand van blok C weer (ca. 350m²). De betonnen vloerplaat en de nutsleidingen, evenals de nivelleringen voor het optrekken van het huidig gebouw hebben de ondergrond van Blok C verstoord met een verstoring tot op een maximale diepte tussen -0,80mMV en -1mMV. Het gebouw is verder niet onderkelderd. Ondanks dat het **potentieel tot kennisvermeerdering eerder aan de lage kant** ligt hierdoor, is het eveneens zo dat historische kaarten en luchtfoto's tonen aan dat Blok C op onbebouwd terrein is gezet. Het is echter de vraag in welke mate eventuele archeologische resten nog bewaard zijn.

We kunnen dus niet uitsluiten dat er nog archeologische indicaties onder Blok C bewaard zijn. Het is echter onmogelijk om een terreinonderzoek uit te voeren om deze hypothese te testen, aangezien het gebouw nog dienst doet en er dus pas onderzoek kan plaatsvinden na de sloop. In functie van de **beperkte oppervlakte** (figuur 35), de **onzekerheid van de effectieve aanwezigheid en bewaring van archeologische resten** en de **beperking van de overlast** door de werken (ziekenhuisomgeving), lijkt ons een **werfbegeleiding** een goede strategie. Deze wordt in detail uitgewerkt in het programma van maatregelen.

Figuur 1: diepte van verstoring door bestaande gebouw van Blok C (bron: ABO NVt)

Figuur 2: overzicht van Blok C voor werfbegeleiding (bron: ABO NV)

2.2.2 BLOK T, T' EN W

Figuur 36 geeft nieuwbouw blok W weer en de diepte van verstoring, tot op een diepte van ca. -2mMV (cf. hfst 2.2. en 2.3).

Figuur 3: diepte van verstoring nieuwbouw blok C (bron: ABO NV)

Figuur 36 geeft de bestaande toestand van blok T, T' en C weer (ca. 2.750 m²) met hun diepte van verstoring. Het is het duidelijk dat er reeds een groot deel grondverstorende activiteiten hebben plaatsgevonden waarbij de diepte varieert van –1,80mMV tot -3,5mMV:

- Het huidige gebouw W is onderkelderd.
- De annex en doorgang van het gebouw T' naar de school 'de mozaïek' is ook volledig onderkelderd (blauwe polygoon)
- Onder een deel van het binnenplein en het gebouw erlangs loopt een ingekokerde stenen riolering (grijze lijnen) = augustijnvaardeken.
- Een deel van gebouw W is ook onderkelderd (blauwe polygoon)
- Gebouw T is in de jaren '70 volledig herbouwd en onderkelderd (blauwe polygoon)

Deze delen vertegenwoordigen ongeveer 60% van het totale projectgebied. De diepte van de gebouwen of bouwactiviteiten van het verleden hebben het eventueel aanwezige archeologische erfgoed reeds in die mate verstoord dat er **geen potentieel tot kennisvermeerdering** is.

Figuur 4: Diepte van verstoring gebouw t, T' en W (bron: ABO NV)

De mate van verstoring van het binnenplein, ongeveer 25 van het huidige onderzoeksgebied, is moeilijker vast te stellen. De huidige verhardingen gaan zeker tot -0,40mMV. De machinale boringen konden bovendien allen vaststellen dat er geen doorkomen aan was en dat er een erg harde (puin?)laag tot op een diepte van -0,70mMV ligt. Ondanks dat het potentieel tot kennisvermeerdering eerder aan de lage kant ligt hierdoor, is het eveneens zo dat historische kaarten en luchtfoto's tonen aan dat onder het verharde binnenplein mogelijk nog niet geroerde grond zit. Het is dus de vraag in welke mate eventuele archeologische resten nog bewaard zijn.

Figuur 37 toont eveneens dat het huidige blok T' niet onderkelderd is, wat overeenkomt met de rest van het onderzoeksgebied, ca. 15% (grijze overlay). Het is onduidelijk hoe diep de funderingen van de huidige gebouwen gaan, maar het is aannemelijk dat ze niet dieper gaan dan -1mMV. Hoewel de opgravingen op de aanpalende percelen (hfst 4.1.3, Kreckelbergh *et al*. 2015) ten zuiden hiervan reeds archeologische resten net onder maaiveld hebben aangesneden (en ook op diepere niveaus), zijn er mogelijk nog archeologische resten onder de funderingen aanwezig. De opgravingen hebben aangetoond dat er sporen vanaf de late middeleeuwen bewaard zijn.

We kunnen dus niet uitsluiten dat er nog archeologische indicaties onder het binnenplein en het huidige niet onderkelderde blok T' bewaard zijn, wat ongeveer 40% (1100m²) van het onderzoeksgebied vertegenwoordigd (figuur 40, grijze polygoon/overlay).Het is echter onmogelijk om een terreinonderzoek uit te voeren om deze hypothese te testen, aangezien de gebouwen en het binnenpleingebouw nog dienst doen en er dus pas onderzoek kan plaatsvinden na de sloop. In functie van de eerder mislukte machinale boringen, de onzekerheid van de effectieve aanwezigheid en bewaring van archeologische resten en de beperking van de overlast door de werken (ziekenhuisomgeving), lijkt ons een **werfbegeleiding** de beste strategie.

De totale oppervlakte voor een opgraving (werfbegeleiding) is 1450m², waarbij blok C 350m² en blok T' en binnenplein 1100m² bedraagt.

2.3 AFWEGING STRATEGIE

Een verder vooronderzoek heeft weinig zin aangezien de boringen op het binnenplein niet diep zijn geraakt en de ondergrond erg hard is voor verder onderzoek op basis van putten. Eveneens wilen we de overlast beperken in een ziekenhuisomgeving. Daarenboven is de ondergrond van blok T', waar mogelijk nog archeologische resten aanwezig zijn, niet bereikbaar aangezien de gebouwen nog niet gesloopt zijn. Daarom opteren we eveneens voor een opgraving in de vorm werfbegeleiding als vervolgonderzoek.

Een afweging van de mogelijkheden en te verwachten resultaten van aanvullend vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (archiefonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering) doet besluiten dat deze technieken niet geschikt zijn voor deze situatie. Ze leiden op zichzelf voor dit dossier immers niet tot een voldoende gefundeerde uitspraak over eventueel aanwezig archeologisch erfgoed en de waarde ervan. Door het toepassen van andere supplementaire onderzoeksmethoden zoals hieronder vermeld, verwachten wij geen afdoende wetenschappelijk verantwoorde kennisvermeerdering aangaande de potentiële aanwezige (archeologische) erfgoedwaarden.

Rekening houdende met de criteria uit de Code Goede Praktijk (CGP), hoofdstuk 5.2, werd de noodzaak tot verder vooronderzoek afgewogen:

- Booronderzoek (Cfr. CGP 7.3, 8.4 en 8.5)

In het geval van de afgebakende onderzoekszones aande Groenebroel 1 te Gent isbooronderzoek niet van toepassing aangezien er niet onder het bestaande gebouw van blok C en T' kan geboord worden en de ondergrond van het binnenplein is te puinrijk.

- Geofysisch onderzoek (Cfr. CGP 7.4)

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten.

In het geval van Sint-Lucas zou een geofysisch onderzoek een overbodige kost betekenen. Het interpreteren van de data resulterend uit geofysisch onderzoek zou te onduidelijk zijn om tot een eenduidige conclusie te komen. De gebouwen van blok C en T' moeten ook eerst gesloopt worden alvorens deze techniek kan gebruikt worden.

- Veldkartering (Cfr. CGP 7.5)

Veldkartering heeft tot doel om relevante archeologische indicatoren te zoeken door een visuele inspectie van een terrein.

Binnen de context van het huidige project, onder verhardingen en onder bestaande gebouwen, is dit geen relevante methode.

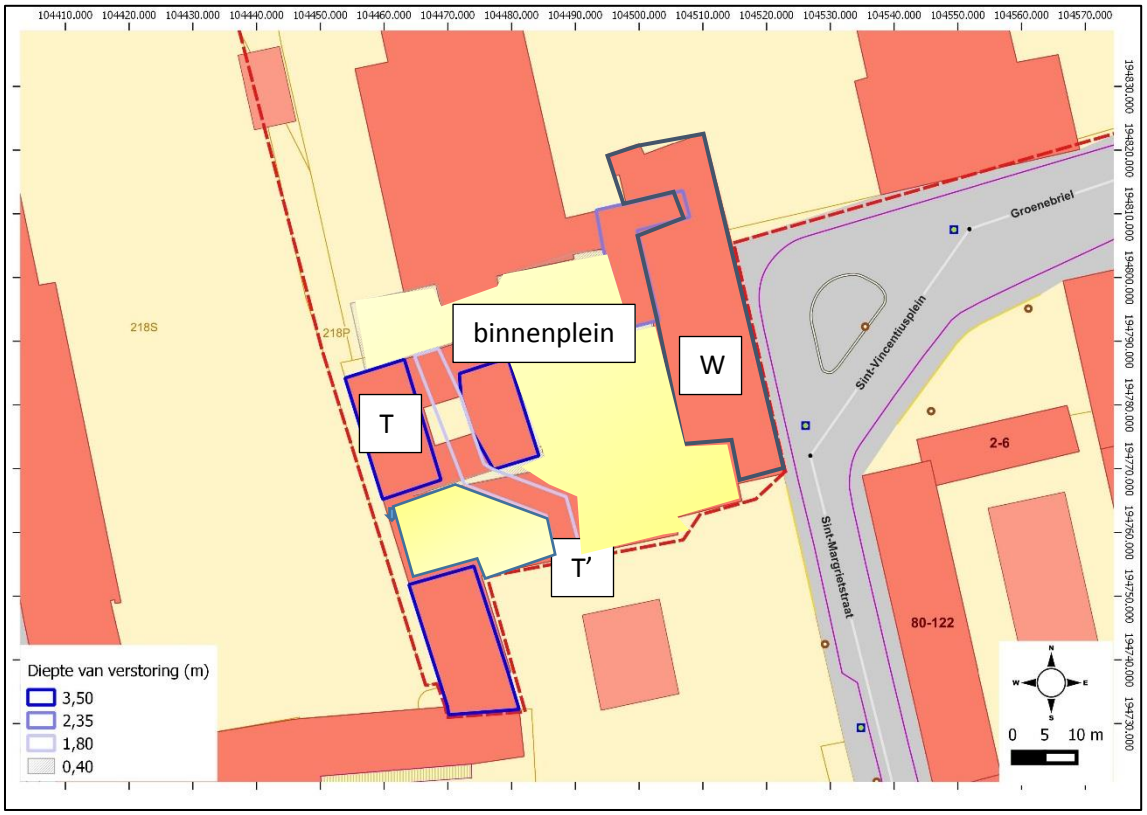
- Proefsleuven en proefputten (Cfr. CGP. 8.6)

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven.

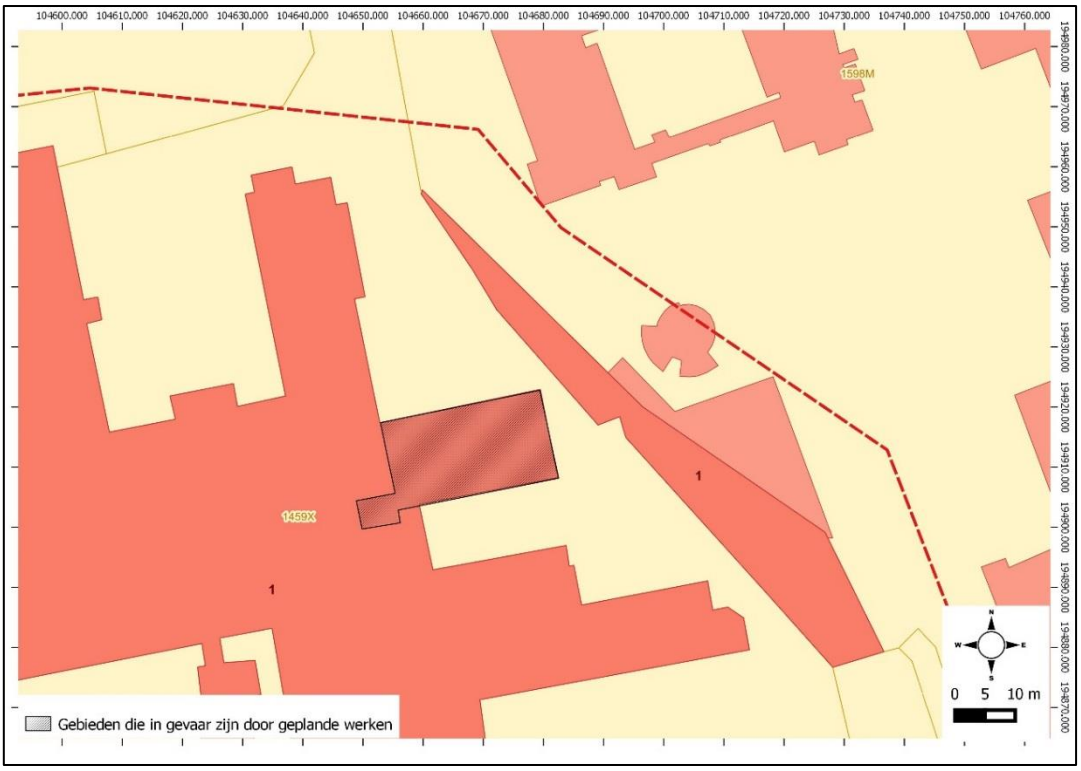
3 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN VOOR EEN OPGRAVING (WERFBEGELEIDING) TE GROENEBRIEL 1, GENT

3.1 AFBAKENING

De werfbegeleiding heeft betrekking op blok C, blok T' en het binnenplein met een totale oppervlakte ongeveer 1450m². De ontgravingsdiepte zal vermoedelijk meer dan een meter zijn.

Figuur 5: Aanduiding zones voor opgraving van gebouw T' en het 'binnenplein' (werfbegeleiding) (bron: ABO NV)

Figuur 6: overzicht van Blok C voor werfbegeleiding (bron: ABO NV)

3.2 ONDERZOEKSVRAGEN

Doel van de werfbegeleiding is een archeologische inventarisatie, registratie en fysiek onderzoek van eventueel waargenomen archeologische relicten. Bij het uitvoeren en uitwerken van de archeologische opgraving moeten minstens volgende vragen beantwoord worden.

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het bestaande pand en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Sluiten de sporen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI en de databank van de Dienst Stadsarcheologie Gent?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/ stadsontwikkeling van Gent?

3.3 ONDERZOEKSSTRATEGIE, METHODE EN TECHNIEKEN

Voor het onderzoeksgebied wordt, omwille van voorgaande argumentatie, een werfbegeleiding als meest geschikte onderzoeksmethode naar voor geschoven voor de kelderzone. Het onderzoek kan pas van start gaan als de onderzoekszones volledig vrij is van opslagmateriaal en de bestaande gebouwen

gesloopt zijn. De werfbegeleiding wordt uitgevoerd binnen de planning van de algemene aannemingswerken.

De graafwerken gebeuren zowel manueel en/of machinaal met een graver met tandenloze graafbak, steeds onder toezicht van de veldwerkleider.

Eventuele muren worden in opstand bewaard tot de kelderruimte volledig geregistreerd is, tenzij dit omwille van technische redenen niet haalbaar is.

Eventuele restanten van zuilen worden zo volledig mogelijk onderzocht.

De uitvoering van de opgraving gebeurt volgens de Code Goede Praktijk, eventueel aangevuld met bijkomende maatregelen indien de sporen en/of vondsten daartoe aanleiding geven. Deze eventuele maatregelen worden bepaald door de erkend archeoloog. De werfbegeleiding wordt uitgevoerd binnen de planning van de algemene aannemingswerken.

3.4 EINDCRITERIA

De werfbegeleiding wordt als succesvol beschouwd indien alle waargenomen archeologische entiteiten op een wetenschappelijke wijze onderzocht zijn, er een beargumenteerd antwoord op de onderzoeksvragen geformuleerd kan worden en het eindrapport wordt opgeleverd.

3.5 UITZONDERINGSMODALITEITEN

Criteria die gehanteerd zullen worden om te bepalen in welke situaties bepaalde onderzoekshandelingen alsnog niet uitgevoerd moeten worden zijn hier niet van toepassing.

3.6 UITVOERINGSTERMIJN

De uitvoeringstermijn van het veldwerk is sterk afhankelijk van de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken. Bijgevolg is de termijn van het veldwerk moeilijk in te schatten.

- Terreinwerk: 10 werkdagen, 3 archeologen
- Verwerking: 5 werkdagen, 2 archeologen

3.7 KOSTENRAMING

Gezien het feit dat het veldwerk uitgevoerd wordt binnen de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken, wordt bij de kostenraming geen rekening gehouden met de kosten voor het uitgraven van de grond en de afvoer van de grond.

- Veldwerk: 12.000 euro
- Assessment: 1000.00 euro
- Verwerking: 1500.00 euro
- Rapportering: 4500.00 euro
- Conservatie: 500.00 euro
- Natuurwetenschappelijk Onderzoek: voorziene hoeveelheid 2500.00 euro.

3.8 COMPETENTIES

Het veldwerkteam bestaat minimaal uit:

- een veldwerkleider (onder auspiciën van een erkend archeoloog), deze veldwerkleider beschikt over voldoende ervaring in stedelijke contexten in Vlaanderen en Gent in het bijzonder. Minimaal dient hij/zij 5 opgravingen te hebben geleid in stedelijke contexten en heeft minimum 2 jaar opgravingservaring op stedelijke contexten, aangetoond via CV.

- twee assistent-archeologen, hij/zij heeft minstens 2 opgravingen uitgevoerd in stedelijke contexten, aangetoond via CV.

Voor de rapportage wordt minstens de veldwerkleider ingezet, onder toezicht van de erkende archeoloog.

De erkende archeoloog voor dit project heeft ruimte ervaring met stadskernarcheologie en in het bijzonder met archeologie van de stad Gent.

3.9 RISICOFACTOREN

Voor de werfbegeleiding van zone 1 worden geen bijkomende risico's verwacht. Uitvoerend personeel die werkzaamheden uitvoeren in de nabije omgeving van een draaiende graafmachine moeten visueel duidelijk herkenbaar zijn zoals gebruikelijk. De veiligheidsvoorschriften voor werken op een werf moeten in acht genomen worden evenals het werken in diepe putten.

3.10 VONDSTEN

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van het vooronderzoek met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet Bij de start van de werfbegeleiding worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.